

*Flerafält i ett. Socialantropologer om translokala fältstudier.* Ulf Hannerz (red.). Carlsons, Stockholm 2001. 297 s. ISBN 91-7203-358-4.

Låt mig först av allt säga att detta är en rolig bok att läsa.

Boken handlar i vid mening om metod, antaganden, tillvägagångssätt och erfarenhet i fältarbetet. Den innehåller elva kapitel där antropologer utifrån sina egna fältarbeten reflekterar över den translokala fältstudien och sina egna roller. De fält som studerats har inte gått att nå på klassiskt Malinowskimanér. Traditionellt multilokala aktiviteter som balettsällskapens turnéer är inte längre ensamma i dagens globaliserade värld. Dataföretag, politiska aktiviteter, ideologiska rörelser, musik, ja det är mycket som idag fungerar genom nätverk och nätkontakter. Detta för antropologen bort från monokaliteten, föder nya arbetssätt och för med sig erfarenheter som ibland är jämförbara och ibland unika.

1922 skrev Malinowski *Argonauts of the Western Pacific* och mer än ett halvsekel var uppfattningen om det klassiska fältarbetet – ansikte mot ansikte – i stort sett konstant. ”Fältet” var antropologens symboliska centrum där kunskap inhämtas och erfarenhet byggs upp. Att föreställningen om det klassiska fältet är stark även hos dagens antropologer är uppenbart – flera av författarna har valt att förhålla sig till det malinowska som om det behövdes en förklaring till de annorlunda metoder som det moderna fältarbetet kräver.

Skillnaden mellan tradition och nyhet är inte så stor som det vid första anblicken kan tyckas. Det traditionella sättet att beskriva antropologens fält är nämligen inte helt med sanningen överensstämmande. Inget samhälle existerar isolerat och omvärlden infiltrerar alltid på ett eller annat sätt den lokala existensen. Dessutom, som Geertz påpekade, studerar antropologen inte byar, utan *i* byar. Med detta perspektiv kan mångfalden av det mänskliga livets fenomen analyseras med bredd och öppenhet för överraskningar. Perspektiven förskjuts dessutom med förflyttning inom fältet. Fältarbetet är forskarens. Analys och beskrivning blir därför en inblick i forskarens tankevärld och därmed unik.

I dagens värld är kultur och människor ofta i rörelse, sociala strukturer är spridda och sprids på ett sådant sätt att lokaliteten inte är begränsad till en geografisk plats utan utgörs av ett *multilokalt* fält inom vilket den speciella kulturella processen pågår genom att människor reser, e-postar, telefonerar... Naturligtvis behöver man inte besöka varje lokal i fältet, men antropologen

väljer i allt större utsträckning att röra sig mellan lokaliteterna. Fältets leverne kan vara en ”rörelse”, inriktad på social och kulturell förändring, alternativ energi eller alternativa livsstilar. Det kan vara ”yrke och arbetsliv” och handla om musik, journalistik osv. eller ”etnicitet” exempelvis morider, daliter, armenier, kosovoalbaner. Flera av författarna använder begreppet ”nätverk” – särskilt när fältet består av så disparata enheter att det inte går att tala om ”grupp” – och visar samtidigt att frågor om avgränsning, vad man behöver för att få en rimlig bild av den sociala organisationen kring en företeelse eller en korrekt bild av vardagens konstanta repetitiva inslag kvarstår oavsett val av begrepp eller infallsvinkel.

I bokens introduktionskapitel skriver Ulf Hannerz om när ett fält blir translokalt. Han arbetar med en studie av nyhetsmedias utrikeskorrespondenter, deras arbete och villkor. Arbetet för honom till de platser från vilka den vanligast förekommande rapporteringen sker, Jerusalem, Johannesburg, Tokyo... Det för honom också till möten med de enskilda korrespondenter som förflyttas till och från dessa orter. Korrespondenterna blir till människor av kött och blod. Hannerz samlar material i flera lokaliteter och därmed kan studien beskrivas som *multilokal*. Men eftersom det också är fråga om lokaler som är länkade till varandra i någon form av struktur kan man tala om ett fält som består av ett *nätverk av lokaliteter*. Det som sker i en lokalitet påverkar de övriga och relationerna mellan lokaliteterna har därför betydelse. Man kan därmed tala om *translokala fält*. I de följande kapitlen gör författarna emellertid ingen skillnad mellan multilokal och translokalt.

Karin Norman tar oss med ”Från Dalarna till Kosovo: att följa ’fältet’ i hälarerna”. Hon arbetade med en lokal boendestudie i Smedjebacken när Statens invandrarverk 1993 öppnade en flyktingförläggning där. Så småningom kom flyktingarna i fokus för studien. Kontakten med dem ledde vidare till kunskap om deras historia, rötter och aktuella nätverk. När de så flyttade ut från förläggningen till olika orter i Sverige blev det naturligt att söka upp dem i de nya lokaliteterna. En resa till Kosovo fördjupar och breddar, flyktingsituationen tonas ner till en komponent i människors hela liv.

”Motståndsrörelse mot kastväsendet: glimtar från Indien och England”; Eva-Maria Hardtmanns kapitel om Dalitrörelsen mot det indiska kastväsendet är en studie av det nätverk som rörelsen utgör. Det sträcker sig långt utanför Indien, till metropoler som London och New York likaväl som till små orter som Målsryda

utanför Borås. Nätverket är inte bara geografiskt utspjtt, utan också hierarkiskt med kontakter i FN och Kyrkornas Världsråd likaväl som till ägaren av en "fish-and-chips shop" utanför Birmingham. Jag uppskattar hennes upprättande analys av sin roll och det sätt på vilket man som akademiker och fältarbetare kan bli en bricka i de observerades spel. Krav på fältarbetaren kan också ställas på följande drastiska sätt: "Bestäm dig för att bli muslim och ring mig sen." Detta hände Eva Evers Rosander. I hennes studie "Religion och pengar: bland senegalesiska handelskvinnor i Spanien" utgör tid en viktig grund i analysen av dessa kvinnor, som tillhör en variant av islam, mouridismen. Detta medlemskap är centrum i tillvaron och skapar gemenskap och mening. De reser från sitt hemland för att få en dräglig inkomst, arbetar, oftast illegalt, i Spanien, ger en del av sin inkomst till de religiösa ledarna, sparar för att kunna åka hem till de religiösa högtiderna och den heliga staden Touba och de bidrar till försörjningen av anhöriga. Det är ekonomin som binder ihop det sociala och det religiösa rummet, och så tiden, social tid, ekonomisk tid, religiös tid. Men det är först i Spanien som kopplingen mellan tid och pengar blir konkret.

Ulf Björklund problematiserar i "Att studera en diaspora: den armeniska forskningsringen som fält" att det translokala fältarbetet kan locka till reduktion av en bred kategori så att kärnan i fältet presenteras som helheten därför att periferin aldrig blev kartlagd. Han tar läsaren med på sin färd i den armeniska diasporan. Den för honom till olika länder och olika sammanhang, från en kyrka i Grekland till ett kontor i USA. Vi möter människor, historia, tankar och begränsningar. Det senare inte minst forskarens egna i form av tidsbrist, otillräckliga monetära tillgångar, andra krav än fältarbetets m.m.

"Det finns ingen sol i Sverige: nätverk kring solenergin" heter Annette Hennings kapitel om nätverk kring solenergin. Föreställningen om det meningslösa med solenergi i Sverige inte är ovanlig. Målsättningen med Hennings fältarbete var att undersöka kommunikation och aktiviteter bland dem som sysslar med solvärmeteknik, att ge en inblick i solfångarnas globala och mångskiftande nätverk där deltagarna upprätthåller traditioner och bygger vidare på kulturen kring solenergin i en manligt dominerad gemenskap. Globala nätverk har också Christina Garsten analyserat i "Bland 'äpplen' och 'änglar' i translokala organisationer". Det står snabbt klart att för gemenskapen inom företagen spelar den medierande kommunikationen en avgörande roll. Människorna behöver inte mötas personligen

för att upprätthålla en känsla av samhörighet och tillhörighet. Kanske detta underlättas av att personalomsättningen är stor, vår tids kontor befolkas allt oftare av nomader, och att både rumslig och tidlig diskontinuitet är strukturellt inbyggda i företagen.

Man kan bara studera det som finns, är det något som sagt, men det är ju inte säkert att man får tillgång till det som finns. Problemet med att inte bli insläppt på det fält man vill studera tar Tommy Dahlén upp i "Hantera kulturkrockar: hur ett transnationellt yrke växer fram och hålls ihop". Hans fältarbete skedde inom interkulturalisternas värld och "kulturchockspreventionsindustrin" där konsulter, som specialiserar sig på att undervisa människor som i sina arbeten har att göra med andra kulturer än den egna, sprider en förenklad och förlegad kultursyn. Då har Helena Wulff lättare att bli insläppt. "I studion, i kullissen, i salongen, på turné: balettens slutna värld" tar hon oss till balettens nätverk av koreografer, dansare och balettmästare som arbetar tillsammans i olika konstellationer. Det är en känslig värld, ständigt utsatt för kritik och med ständigt krav på konstnärlig prestation. Wulff dramatiserar det särskilda på ett sätt som är naivt. Visserligen är balettens värld säkert slutet, men detta är varken unikt eller märkvärdigt. Hon gör gällande att hennes egen tid som dansös är nyckeln till de öppnade dörrar hon beskriver. Därmed bortser hon från att detta skulle sakna betydelse om hon inte hade förmåga att vinna tillit och att hennes förmåga att vinna tillit troligen skulle öppna dörrar även på andra fält, i varje fall om dessa inte har något att dölja, som i Dahléns fall.

Den mustigaste berättelsen står Hasse Huss för. "I reggaens kvarter: på jakt efter ett fält" får vi följa hans sökande efter ett fält under hans vistelser på Jamaica, i Japan och i London. Kapitlen vimlar av namn och uppgifter och som miljöskildring fungerar detta. Det som fascinerar mig är kreativiteten hos de människor som sysslar med reggae. Genom sina nätverk sprider de musiken till jordens alla hörn och konnässörerna förstår att uppskatta varenda ton och stavelse i denna solidaritetsmusik även om en platta endast givits ut i 50 exemplar. Jag vet inte mycket om reggaen, men känner mig djupt berörd, indragen i något som är så mycket mer än ytligheten i de pengar som den som lyckas kan tjäna.

Rummet är det viktigaste temat i Galina Lindquists "Nyschamanismen: kursgårdar, årsfester och heliga platser". Denna nutida delkultur engagerar främst stadsbor som formar sin föreställningsvärld från många källor. Det tomma rummet, som ger möjlighet

för människan att resa i själens djup. Det heliga rummet, som ger möjlighet att hämta visdom från naturen. Umgänget med likasinnade för samman människor från många platser och länder för fester och ceremonier. Vare sig dessa sker i det tomma rummet eller i det heliga rummet rör det sig om en konstruktion av plats, som utmanar invanda föreställningar om sambandet mellan kultur och fysiskt rum.

Fältforskare ställs inför en rad problem, tid och pengar saknas ofta, förkunskaper som tidigare generationers antropologer inte hade måste hanteras, möjligheten till kontakt via snabba resor eller elektroniskt har förändrat villkoren för kontakt mellan människor, förtroende kanske måste skapas under en intervju snarare än under en lång tids umgänge, integriteten provas ständigt osv. Mångformigt engagemang är det möjligas konst, vilket exemplifieras av de elva mycket olika forskarna. Boken är ojämn, men hela tiden läsvärd.

*Eva Norström, Stockholm*

*Myter om det nordiska. Mellan romantik och politik.* Catharina Raudvere, Anders Andréén & Kristina Jennbert (red.). Väger till Midgård 1. Nordic Academic Press, Lund 2001. 191 s., ill. ISBN 91-89116-19-4.

”Väger till Midgård. Nordisk hedendom i långtidsperspektiv” är ett stort nordiskt forskningsprojekt som bedrivs av ett antal arkeologer och religionshistoriker vid Lunds universitet. Antologin *Myter om det nordiska* är den första av planerade tretton i en serie med samma namn som projektet och består av artiklar som har sin utgångspunkt från föredrag hållna vid ett seminarium i Lund i maj 2000. Gemensamt för bidragen i boken är att de utgår från och diskuterar olika sätt att se på och använda förkristen nordisk religion.

Bokens undertitel, ”Mellan romantik och politik”, är även titeln på en artikel av Catharina Raudvere (Lund). Hennes bidrag kan både ses som en inledning till boken och till projektet som helhet. Genom att ta upp och diskutera några för projektet centrala begrepp som tradition och myt ger hon alltså även en inblick i de frågor som projektdeltagarna kommer att behandla.

Lars Lönnroth (Göteborg) och Margaret Clunies Ross (Sydney) behandlar receptionen av den fornnordiska poetiken i västerländsk litterär tradition från medeltiden till idag. Artikeln ”Den fornnordiska musan” kan också ses som en sammanfattning av det

internationella forskningsprojektet med samma namn.

En av de intressantaste artiklarna i antologin är ”Arkeologi och nazism – en ockupation av ämnet” av Lise Nordenborg Myhre (Cambridge). Hon knyter i artikeln an till senare tids forskning om arkeologins politiska och ideologiska roll och behandlar frågan hur Norges förflutna (vikingatiden och medeltiden) på olika sätt användes för politiska syften i landet före och under andra världskriget av icke-nazistiska norska arkeologer, av Nasjonal Samling och under ockupationstiden även av tyska arkeologer. Genom att fokusera på såväl nationalistiska som pangermanska strömningar inom den nazistiska rörelsen och exemplifiera med propagandaaffischer och forskning om och användandet av gravfält i nationalparken Borre visar hon på ett tydligt sätt hur det förflutna, och inte minst arkeologin som ämne, nyttjades för att legitimera olika politiska visioner och handlingar. Tänkvärt är även hennes påstående att efterkrigstidens arkeologiska expertis inte tagit upp den nazistiska rörelsens användande av Borreområdet utan istället valt att förtiga eller ”retuschera bort” den numera oönskade perioden i parkens historia.

Även Stefan Arvidsson (Lund) behandlar forskning och politik i sin artikel ”I skuggan av kors och hakkors”. Liksom i sin intressanta avhandling *Ariska idoler* (2000) koncentrerar han sig på forskningen om indoeuropeer och tar i artikeln främst upp den s.k. Wienskolans (Wilhelm Schmidt och Wilhelm Kopper) teorier om indoeuropeernas kultur och religion som ett försök att stävja en rasistisk och nyhednisk nationalsocialism till förmån för den katolska kyrkan. Översiktligt behandlar Arvidsson även Marija Gimbutas som förespråkade Wienskolans teorier om indoeuropeerna men vars syfte och ideologiska hållning var helt annorlunda.

Stefanie von Schnurbein (Berlin) har tidigare studerat nyhedendom ur olika perspektiv, bl.a. i sin avhandling *Religion als Kulturkritik* (1992) och i boken *Gött-ertrost in Wendezeiten* (1993). I *Myter om det nordiska* behandlar hon samband och växelverkan mellan dem som studerade germansk religion och dem som försökte återuppväcka densamma (”Germanenglaube”) under 1900-talets första hälft i Tyskland. Kort tar hon även upp några av de samband som finns mellan akademisk forskning och nyhedniska grupper idag och ställer i anslutning till detta den högst relevanta frågan vilka ideologiska och politiska konsekvenser denna växelverkan kan få i framtiden.

Göran Dahl (Lund) behandlar den ”nya högern” och nyhedendomen. Med den nya högern menar han inte